

KÖNYVISMERTETÉS

Párhuzamos recenzió

Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányjai
(Ad Librum, Budapest, 2009) és
Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok
(HVG-ORAC, Budapest, 2009)
című könyvről

Ujvári Ákos és Belovics Ervin PhD-értekezése szolgált alapul a büntetőjogi dogmatika időszerű és kétségkívül bonyolult kérdéskörével foglalkozó könyvek megjelenéséhez. A téma komplex feldolgozásának garanciája, hogy mindkét szerző egyetemi oktató és Ujvári a bírói, Belovics pedig az ügyészi tapasztalatait tudta kiválóan hasznosítani a munka folyamán.

Mind a két könyvre jellemző, hogy nagy hangsúlyt helyez a társadalomra veszélyesség kategóriájával kapcsolatos problémakörre, szemléletében érvényesül a történeti és jog-összehasonlító megközelítés, illetve hogy rengeteg jogeset illusztrálja a felvetett problémákat. Belovics Ervin könyve kapcsán a jogos védelemre helyezem a hangsúlyt, mivel arányait tekintve ez teszi ki a mű legnagyobb részét, illetve így válik lehetővé az Ujvári művével való összevetés.

Mindkét könyv megjelenése kétségkívül időszerű, hiszen annak a folyamatnak a lezárásakor jelent meg, amely a büntető törvénykönyv újragondolását tűzte ki célul. A kodifikációs kudarcot a 2009. évi LXXX. törvény enyhítette, és annak 2009. augusztus 9-én hatályba lépő rendelkezései a jogos védelem szabályait is átfogalmazták. A dolgozatok vélhetően többéves kutatómunkával megalapozott eredményeit a törvényi változás is érintette, erre a későbbiekben kitérek.

A szerzők nagy hangsúlyt helyeztek a *kitérési kötelezettség* bírói gyakorlat által megkövetelt, de alkotmányossági aggályokat felvető érvényesítésére. Ujvári arra mutat rá, hogy a kitérésai vagy menekülési kötelezettség alkotmányellenes azért, mert egy a büntetőjogi felelősségre vonást kizáró körülmény (jogos védelem) hatókörét törvényi felhatalmazás nélkül a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve leszűkíti, ezáltal büntetőjogi felelősséget alapít olyan helyzetekre is, amelyeket a jogalkotó a felelősséget kizáró normaszöveg megalkotásakor kivett a kriminalizáció alól.¹ Belovics szintén felhívja a

¹ Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányjai. Ad Librum, Budapest, 2009, 9., 231. o.

figyelmet az említett irányelven alapuló ítélkezési gyakorlat helytelenségére – annak törvénysértő voltára tekintettel –, mivel a jogos védelem törvényi szabálya semmilyen formában nem említi a kitérés kötelezettségét.² A már említett érveket azzal egészíti ki, hogy az irányelv a támadó személyére tekintettel konstituál büntetőjogi felelősséget, azaz jogszabályi háttér nélkül tesz különbséget megtámadott és megtámadott között, ennek következtében az ugyanolyan jellegű jogellenes magatartás az egyik esetben megalapozza a jogszerű védekezést, a másokban ellenben nem.³ Végkövetkeztetése szintén az, hogy az irányelven alapuló jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság alkotmányos elvével.⁴

Mindkét szerző ennek a helyzetnek a rendezését sürgető törvénymódosítási javaslatot fogalmazott meg, amit az említett Btk.-módosítás – bár kevésbé magasztos megfontolásból⁵, de – időközben el is végzett. Erre Ujvárinak figyelemmel kellett volna lennie a dolgozat könyv alakú megjelenítése előtt, mivel a jogszabályi változásra a kézirat lezárása előtt került sor, és így elkerülhetővé vált volna az időközben kinyíló kapuk döngetése.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódóan röviden ki kell térni arra a kérdésre, hogy vajon a törvényi szabályozást nélkülöző tételek valóban nem tekinthetők-e a jogrend részének. Erre a kérdésre Ujvári tagadó választ ad.⁶ Szerinte semmilyen, a tételes jogon kívüli tantétel nem része a jogrendnek, mivel nem utal rá a pozitív jog.⁷ Anélkül, hogy a *Gustav Radbruch* által megfogalmazott formulát, a jogbiztonság és igazságosság konfliktusát igyekeznek most részletesebben elvenni⁸, a jelen viszonyok közötti praktikus szempontokat figyelembe véve a kérdés akkor is elvezet egyrészt a *nullum crimen* elveig, másrészt a büntetőjogi felelősség szabályaihoz. A *nullum crimen* elvek és a belőlük levezethető következmények alapvetően az elkövető hátrányára szolgáló tételek érvényesítését tilalmazzák. A *nullum crimen et nulla poena sine lege scripta* elve az írott büntetőtörvény követelményét fogalmazza meg, egyben tiltja a büntetőjogi felelősséget megalapozó vagy szigorító bírói vagy

² Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC, Budapest, 2009, 103. o.

³ Uo. 105., 206. o.

⁴ Uo. 105. o.

⁵ A törvény indokolása kizárólag a megváltozott társadalmi viszonyokra, a családon belüli erőszak megváltozott megítélésére utal, és nem is említi az egyébként fennálló alkotmányos aggályokat. A 2009. évi LXXX. törvény 4. §-ához fűzött részletes indokolás 2. pont.

⁶ Ujvári Ákos: i. m. 206., 231. o.

⁷ Uo. 206. o.

⁸ Lásd erről bővebben: Mészáros Ádám: A radbruchi formula. In: Kiss Anna (szerk.): Büntények a könyvtárszobából. Complex Kiadó, Budapest, 2010, 293–296. o.

szokásjog alkalmazását. A büntetőjogi felelősséget kizáró okok ismeretesen nem merülnek ki csupán a Btk.-n vagy más jogszabályon alapulókon, hanem léteznek az elmélet és a gyakorlat által kimunkált, úgynevezett törvény feletti jogellenességet és bűnösséget kizáró okok is. Ezek például a sértett beleegyezése, az indokolt kockázat, a fegyelmezési jog gyakorlása, a jogellenességet kizáró homogén köteleesség-összeütközés, vagy az elvárhatóság hiánya.⁹ Ezen kívül számos példa van arra, hogy valamely jogszabályi rendelkezést a büntetőjogi dogmatika vagy a joggyakorlatban megszilárdult elv tölti ki tartalommal. Ezek némelyike később megjelenik pozitív jogi formában, mások ellenben nem. Gondoljunk az okozati összefüggés értelmezésére, az előkészület és a kísérlet elhatárolására a nyitott törvényi tényállású bűncselekmények esetén, a egyes bűnösségű bűncselekményekben való részeség és társtetteség kérdésére, a közvetett tetteségre, a befejezettség és a bevégeztség stádiumának szétválására és annak konzekvenciáira. Ebből következően nem feltétlenül helyeselhető a (büntető)jogot leszűkíteni pusztán a pozitív jogszabályokra, és tagadni az elvek, „tantételek” helyét a büntetőjog rendszerében.

A szerzők több olyan kérdést is felvetnek és egyben meg is válaszolnak, amely a hazai büntetőjogi gondolkodásban problémát okozhat. Az egyik ilyen témakör a *jogtalan támadás* értelmezése. A támadás Ujvári szerint kizárólag aktív (emberi) magatartás lehet.¹⁰ Ennek kapcsán foglalkozik azzal a legfelsőbb bírósági döntéssel (BH, 1997/512.), amely a jogellenes állapot fenntartását célzó passzív magatartás esetén is megállapíthatónak tartja a jogos védelmet. Ennek megoldásaként azt a „tantételt” (!) hívja fel, amely a befejezettség és a (törvény által nem ismert) bevégeztség szétválását elismerve, megengedi a jogos védelmi cselekmény kifejtését a jogi tárgy elleni támadás megszűnéséig. Ezzel egyébként egyet lehet érteni, arra a kérdésre azonban nem ad választ, hogy az egyébként nem intézett vagy éppenséggel közvetlenül nem fenyegető aktív támadás hiányában min alapul a jogos védelmi cselekmény. Szintén problémás a támadó aktív magatartásának kérdése az olyan esetben, amikor például az önmagától támadó kutyát a felügyelőre bízott személy nem hívja vissza. Az állat támadása alapvetően

⁹ Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984, 245–294. o.; Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 165–168. o.; Wiener A. Imre: Büntetendőség – büntethetőség (felelősségtan). In: Wiener A. Imre (szerk.): Büntetendőség – Büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. MTA ÁJI–KJK–Kerszöv, Budapest, 2000, 200–201., 205–210. o.; Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: Magyar büntetőjog. Általános rész. BM Kiadó, Budapest, 1980, 172–197. o.

¹⁰ Ujvári Ákos: i. m. 82., 230. o.

KÖNYVISMERTETÉS

végzsükséghelyzetet alapoz meg a megtámadott részére, azonban ha van mögötte (aktív vagy passzív) emberi magatartás, a jogos védelem kerül előtérbe. Belovics egy 2003-ban megjelent tankönyvfejezetben még szintén amellett tört lándzsát, hogy a támadás kizárólag aktív magatartás lehet.¹¹ Doktori tanulmányai során azonban több szempontot figyelembe véve arra a következtetésre jutott, hogy a jogtalan támadást megalapozhatja mulasztás is. Álláspontja szerint az a magatartás minősül támadásnak, amelyik megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának objektív ismérveit. A támadás így aktív magatartás és mulasztás egyaránt lehet, és vagy arra irányul, hogy bizonyos fennálló állapotot megváltoztasson, vagy arra, hogy bizonyos állapotot fenntartsen.¹² Ennek megalapozására egyrészt számos példát hoz fel¹³, másrészt kifejti, hogy a mulasztásos jogos védelem nem oldható meg a többek által javasolt végzsükség intézményével. A végzsükség differentia specificája ugyanis az, hogy jog áll szemben joggal, a „mulasztásos jogos védelem” eseteiben azonban jogtalanság konfrontálódik a jogszerűséggel, ezért a megoldás csak az lehet, ha a jogszerűtlen magatartás mikénti megvalósításától függetlenül az ellene fellépőre a jogos védelem szabályrendszerét vonatkoztatjuk.¹⁴ Tanulmánya végén Belovics kodifikációs javaslatot tesz a probléma megoldására: a „jogtalan támadás” szövegrész helyett a „jogtalan cselekmény” terminológiát javasolja, ezzel ugyanis egyértelművé válna, hogy a jogtalan cselekmény tevékenység és mulasztás is lehet.¹⁵

Véleményem szerint nincs dogmatikai indoka annak, hogy elveszük a mulasztásos jogtalan támadás lehetőségét. Itt azonban több dologra kell figyelemmel lenni. Az első, hogy nem lehet eltekinteni attól, hogy a mulasztás önmaga intézett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadást valósítson meg. Szintén fontos utalni a mulasztás büntetőjogi értelmezésére, ami nem azonos pusztán a passzív magatartással, a nemtevéssel. A mulasztás fogalmához hozzátartozik a cselekvési lehetőség és képesség, illetve a cselekvési kötelesség elleni nemtevés. Dogmatikai értelemben csak az ezeknek megfelelő magatartás alapozhat meg mulasztásos támadást a jogos védelem körében. A jogellenes állapotot létrehozó, megelőző aktív magatartást követő pusztá passzivitás így nem tartozik a mulasztásos támadás alá. Ez a helyzet az úgynevezett ál-

¹¹ Belovics Ervin: A büntethetőséget kizáró okok. In: Békés Imre (szerk.): Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC. Budapest, 2003, 152. o.

¹² Belovics Ervin (2009): i. m. 81. o.

¹³ Uo. 79–82. o.

¹⁴ Uo. 81. o.

¹⁵ Belovics Ervin (2009): i. m. 203. o.

lapot-bűncselekmények esetén, ahol a jogos védelem kérdése a befejezettség-bevégzettség stádiumának értelmezésével oldható meg.¹⁶ Ilyen például a személyi szabadság megsértése (Btk. 175. §) vagy az azt magában foglaló bűncselekmény [emberrablás (Btk. 175/A §)¹⁷]. A személyi szabadság megsértése nyitott törvényi tényállás, ami mulasztással is megvalósítható, ám csak akkor, ha az elkövetőt valamilyen speciális jogi kötelezettség terheli az eredmény elhárítása érdekében.¹⁸ Ha viszont a személyi szabadságtól megfosztott állapotot büntetőjogilag értékelhető aktív magatartás hozta létre, ez kizárta teszi a mulasztásos változat megvalósulását. A megfosztott állapot fenntartása kétségtelenül passzív magatartás, de (intézett) támadásként nem értékelhető. Ezért az ilyen esetekben az állapot-bűncselekmény kategóriájának jellemzője nyújthat megoldást.

A befejezetté válás utáni, de még be nem végzett jogtalan állapotban történő védekezés további kérdéseket vet fel, főként az időbeliség kérdését illetően. Ahogy a jogi tárgy elleni támadás nem szűnik meg személyi szabadság megsértése esetén a „fogva tartás” fennállásáig, ugyanúgy lopás esetén sem¹⁹ a tulajdonviszonyok helyreállításáig. A lopást többen olyan bűncselekménynek tartják, ahol a jogos védelem a büntetőjogi értelemben vett befejezetté válás után is tovább tarthat.²⁰ Ebből az következik, hogy mindaddig, amíg a tulajdonjog sértése fennáll, a jogos védelem kifejthető. Ez pedig azt a kérdést implikálja, hogy lopás (Btk. 316. §) esetén valóban leszűkíthető-e a jogos védekezés, mint például az ellopott dolog visszavétele, a tolvaj meneküléséig, ahogy azt Ujvári írja?²¹ És ha épp nincs tettenérés? Vagy ha a dolog tulajdonosa csak később látja meg az ellopott dologát más birtokában? Ezekben az esetekben vajon kifejthető jogos védelmi cselekmény? Az ezekre az elvi kérdésekre adott válaszokra a továbbiakban is szüksége lenne a büntetőjog tudományának.

Rendkívül tanulságosak Ujvárinak a *védekezési szándékkal* kapcsolatos fejtegetései. Valóban szükséges annak kimondása, hogy jogos védelmi helyzetben a védekező a szándékán túlterjedő eredmény okozásáért nem tartozik büntetőjogi felelősséggel. A védekezési szándékkal kapcsolatban egyetlen megjegyzést kell csupán tenni, pontosabban ezt a kérdést kell föltenni, hogy

16 Tokaji Géza: i. m. 298., 332. o.

17 Lásd ennek példájául: BH, 1997/512.

18 Tokaji Géza: i. m. 178. o.

19 Uo. 253. o.

20 Uo.

21 Ujvári Ákos: i. m.

mi a helyzet akkor, ha az hiányzik. Kizárja-e ez szükségképpen a jogos védelmet, vagy sem. A probléma ott jelentkezik, ha a megtámadott nem tud arról, hogy vagy őt vagy mászt éppen jogtalan támadás ér, azt azonban elhárítja. Tehát nem vélt jogos védelmi helyzet van, mert a védekező nem azt hiszi, hogy jogtalan támadás érte (közben pedig nem), hanem nem tudja, hogy az áll fenn, és mégis elhárítja. Tokaji Géza példája szerint a járdán szabálytalanul kerékpározó az utcasarkon felbukkanó támadót elütve akadályoz meg egy élet elleni támadást.²² Belovics helyesen utal arra, hogy az ilyen és hasonló esetekben, figyelemmel a bűncselekmény és a jogos védelem törvényi fogalmára, „rendeltetésére”, valójában nincs ok arra, hogy elvesssük a jogos védelem megállapítását a „védekező” javára.²³ Ezzel ellentétes véleményt fogalmaz meg Ujvári, szerinte a védekezési szándék hiánya vagy korlátozottsága esetén az objektív arányos sérelmet okozó védekezés nem tekinthető jogszerűnek.²⁴

Véleményem szerint önmagában nem zárja ki a jogos védelmi helyzetet az a kivételes eset, amikor a védekezési szándék hiányzik, azaz a védelmi cselekmény kifejtője nem tud arról, hogy jogtalan támadást akadályoz meg. A tipikus azonban az, amikor a védekező tisztában van a jogtalan támadás tényével. Ilyen esetben pedig azzal az állásponttal lehet egyet érteni, amely a védekezési szándéknak kettős szerepet tulajdonít: egyrészt az objektív arányos elhárító cselekmény túllépéssé válik, ha a kísérleti szándék szerinti elmaradt eredmény már aránytalan sérelmet jelentene; másrészt a védekezés arányossága szempontjából figyelmen kívül marad az olyan sérelem, amelyet az elhárító cselekmény kifejtőjének szándéka nem fog át.²⁵

Több aspektusban foglalkozik Ujvári az *élet kioltásával járó védekezés* lehetőségével. Ezzel kapcsolatban voltaképp utal arra az általam is helyesnek vélt álláspontra, amely az élet kioltásának jogszerűségére vonatkozik, ennek markánsabb megfogalmazása azonban végeredményben elmaradt. Véleményem szerint azt az esetet, amikor az élet elleni támadást a megtámadott az élet kioltásával járó védekezéssel hártja el, alapvetően más paradigma szerint kell megítélni, mint ahogy azt sokan, így az Alkotmánybíróság korábbi tagjai tették. Ebben az esetben voltaképp szó nincs ölési jogról, vagy annak átengedéséről, szó nincs a „halálbüntetés átengedéséről”²⁶ (ennek felvetése

²² Tokaji Géza: i. m. 253–254. o.

²³ Lásd erről bővebben: Belovics Ervin: i. m. 55–56. o. 2009

²⁴ Ujvári Ákos: i. m. 225. o.

²⁵ Tokaji Géza: i. m. 261. o.

²⁶ Sólyom László párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 4. pont.

már csak azért is abszurd, mert a jogos védelem körében kifejtett cselekmény nem lehet megtorlás!), és valójában jogon kívüli állapotról sincs szó.²⁷ Védekezési jogról van szó: az állam a védekezés jogát adja át a polgárnak abban az esetben, ha maga a védekezésről nem képes gondoskodni. Mivel pedig senki sem köteles az életét veszni hagyni, ha módja van menteni, ez a védekezési jog adott esetben elmehet odáig, ami a támadó életének kioltásához vezet.

A joggyakorlat és a jogirodalom által a jogos védelem körében megkövetelt *arányossági kritériumot* Ujvári elvetendőnek tartja²⁸, mivel az a törvény szövegén túlterjeszkedő, az alkotmányos büntetőjogban megengedhetetlen *contra legem, in peius* jogértelmezés következménye.²⁹ Az arányosság fogalmát a szerző alkotmányos, jogértelmezési és elvi szempontból is negligálná.³⁰ Az arányosság megkövetelése mint felelősséget tágító bírói jog, véleménye szerint a büntethetőséget konstituáló bírói jog alkotmányos tilalmába ütközik, akárcsak a kitérés kötelezettség esete. Ennek alátámasztására hivatkozik egyrészt az alkotmány *nullum crimen* elveket lefektető rendelkezésére: senkit sem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény [57. § (4) bek.]; illetve a jogalkotási törvény azon passzusára, amely szerint az Országgyűlés törvényben állapítja meg az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit, ezek feltételeit és korlátait, illetve törvényben kell szabályozni a bűncselekményeket (1987. évi XI. törvény 2., 3. §). Mindezekből a pozitív jog kizárólagosságára következtet, és elveti minden olyan tétel jogon kívüli „tantétel” alkalmazhatóságát, amelyre nem utal pozitív jog, ezáltal nem része a jogrendnek.³¹ Ennek a tételnek a helyességével a recenzió elején már foglalkoztam. Ujvári további érvei között szerepel, hogy az arányos védekezés megkövetelése csak azon az alapon lenne lehetséges, ha az egymással szemben álló jogi tárgyak minden esetben homogének és így egymással összemérhetők lennének, a tisztán vagyon elleni támadások is elháríthatók azonban testi épség elleni védekezéssel.³² Ez Ujvári szerint a testi épség forintra átválthatóságát okozza, illetve nincs tekintettel a megtámadott vagyoni helyzetére, nevezetesen előfordulhat olyan eset, amikor az elköveté-

27 Uo.

28 Ujvári Ákos: i. m. 10. o.

29 Uo. 204. o.

30 Uo. 217. o.

31 Uo. 206. o.

32 Uo. 217. o.

si tárgy viszonylag csekély értékű, és így az arra irányuló cselekmény csekély absztrakt társadalomra veszélyességgel bír, a vagyon elleni bűncselekmény azonban a megtámadottnál egzisztenciális problémákat vet fel.³³ Az ebben a kérdéskörben kialakuló jogirodalmi vita kapcsán számomra Belovics Ervin megállapításai tűnnek meggyőzőbbnek. Belovics szerint az absztrakt társadalomra veszélyességet kifejező *törvényi büntetési tétel* az a közös nevező, amelynek alapján minden bűncselekmény „megmérhető”, így a javak elleni támadás is elhárítható a testi sértés alap- vagy bármely minősített esetét megvalósító védekezéssel. Én ehhez csupán annyi kiegészítést tennék, hogy a vagyon elleni támadás büntetési tételével a testi sértésben megnyilvánuló elhárító magatartás *szándékos alakzatának* büntetési tétele állhat, a gondatlan eredményt okozó alakzat (így például a halált okozó testi sértés) büntetési tétele e tekintetben nem kerülhet a mérleg serpenyőjébe. A védekezési szándéknál megállapítottakból ugyanis ez következik. Végül Belovics megemlíti, hogy a jogtalan támadó életének szándékos kioltása vagyon elleni támadás esetén nem jöhet szóba.³⁴ (Ujvári „vizonválaszában” arra utal, hogy ez a megközelítés nem veszi figyelembe, hogy a törvény nem támaszt ilyen feltételt, azaz nincs törvényi alapja az „egybevetésnek”, illetve az elhárítás szükséges mértékének meghatározása nem szűkíthető le a törvényhozó által büntetéstani, kriminálpolitikai szempontok alapján megállapított büntetési tételek vizsgálatára, végül, hogy a jogos védelem vizsgálatánál az eset összes körülményeit, így a tényállásszerű cselekmények konkrét tárgyi súlyát is figyelembe kell venni.³⁵) A testi épség forintra átválthatóságának kérdése során Belovics a polgári jogi nem vagyoni kártérítés szabályaira utal, és a jogrend egységének elvére figyelemmel nem látja semmilyen dogmatikai akadályát ezen elv büntetőjog területén való alkalmazásának. (Ezt Ujvári azzal próbálja kivédeni, hogy a nem vagyoni kártérítésre utalás a büntetőjogtól mind előfeltételeit, mind jogkövetkezményeit, mind dogmatikai természetét tekintve idegen, a más jogág által szabályozott jogintézmény szabályrendszere nem adhat választ a felvetett kérdésre.³⁶) A megtámadott vagyoni helyzetének, egzisztenciájának kérdését pedig azzal válaszolja meg, hogy az nem releváns, mert nem dogmatikai érv, így cáfolni sem szükséges.³⁷

33 Uo. 219. o.

34 Belovics Ervin (2009): i. m. 118–119. o.

35 Ujvári Ákos: i. m. 221–223. o.

36 Uo. 223. o.

37 Belovics Ervin (2009): i. m. 121. o.

Ujvári a megoldást egyfajta teleologikus szemlélet érvényesítésében látja, e szerint a támadás elhárítás mint cél szabja meg a jogos védelem határát, ez jelöli ki a jogszerű védekezés érvényességi területét.³⁸ Abból kiindulva, hogy a törvény nem nevesíti az arányosság követelményét, a támadás elhárításának szükséges mértékét véleménye szerint két egymásba kapcsolódó kritérium hordozza: a szükségesség és a támadás elhárítására irányuló védekezési szándék. Ujvári szerint a védekezési szándék hiánya vagy korlátozottsága esetén az objektíve arányos sérelmet okozó védekezés nem tekinthető jogszerűnek.³⁹ Ennek az elgondolásnak a helyességéről korábban már volt szó. Ki kell viszont emelni azt, hogy a hatályos törvény szövege, de általában a jogos védelem eddigi megfogalmazásai, nem tartalmaznak semmiféle utalást a védekezési szándéokra. Ezért az az érvelés, hogy az arányosság kritériuma azért ne lehetne alkalmazható, mert tételes jogon kívüli, igencsak kétségessé válik egy olyan érvelés nyomán, amely egy szintén nem nevesített kategóriában látja az üdvözítő megoldást. Arról nem is beszélve, hogy ez a fajta értelmezés bizonyos esetben büntetőjogi felelősséget alapít, mivel „a *védelmi szándék hiánya vagy korlátozottsága esetén az objektíve arányos sérelmet okozó védekezés nem tekinthető jogszerűnek*”, azaz az ilyen esetben kifejtett formálisan bűncselekményi tényállást megvalósító cselekmény e szerint valóságosan is megalapozza a büntetőjogi felelősséget. Végül az említendő meg, és ezzel valójában egyet is lehet érteni⁴⁰, hogy Belovics Ervin szerint az felelne meg a határozott normaalkotás jogállami követelményének, és az jelentene megnyugtató megoldást, ha az arányosság fogalma megjelenne a jogos védelem definíciójában. Ekkor ugyanis a szükségességet a támadásból kellene származtatni, az arányosságot pedig kizárólag a védelmi cselekményre lehetne vonatkoztatni, így már normára hivatkozva.⁴¹

A magam részéről szükségesnek tartom az arányosság követelményét valamilyen formában megjeleníteni a jogellenességet kizáró jogos védelem [Btk. 29. § (1) bek.] fogalmában. A határozott normaalkotás jogállami követelményének ugyanis ez felelne meg.⁴² Ebben a tekintetben csak egyetérteni lehet Belovics Ervin előbbiekben idézett megállapításával: a szükségességet a támadásból kellene származtatni, az arányosságot pedig kizárólag a védel-

38 Ujvári Ákos: i. m. 224. o.

39 Uo. 225. o.

40 Mészáros Ádám: Megjegyzések az új büntető törvénykönyv tervezetének a büntetőjogi felelősséget érintő rendelkezéséhez. Rendészeti Szemle, 2008/3., 62–63. o.

41 Belovics Ervin (2009): i. m. 124., 203. o.

42 Mészáros Ádám (2008): i. m. 62–63. o.

KÖNYVISMERTETÉS

mi cselekményre lehetne vonatkoztatni, így már normára hivatkozva.⁴³ A szükségesség és az arányosság fogalmának elkülönülése egyébiránt a bírói gyakorlatban is általánossá vált.⁴⁴ Az arányosság törvényszövegbeli hiánya jelenleg problémás, nem utolsósorban jogállami szempontból. Az arányosság túllépése ugyanis *de lege lata* ha nem ijedtségből vagy menthető felindulásból származik, nem szolgálhat alapul a büntetőjogi felelősség megállapítására, mert nincs olyan törvényi rendelkezés, amelynek hiánya ezt megalapozná, vagy amely azt kifejezetten lehetővé tenné. Azaz, mivel a törvény nem követeli meg az arányosságot a jogos védelem Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti fogalmában, ha a védekezés egyébként szükséges, de a védekező az arányosságot túllépi úgy, hogy az nem ijedtségen vagy menthető felinduláson alapul, a jelenlegi szabályozás szerint a túllépőt fel kellene menteni, mivel a törvény csak a szükségességet követeli meg (ami megvalósul), az arányosságot ellenben nem (aminek a túllépése, pontosabban hiánya következik be). Ennek furcsa megnyilvánulása érhető tetten abban a paradox helyzetben, amelyben a Legfelsőbb Bíróság egy döntésében előbb kimondta a jogos védelem fennállását, majd azt, hogy az nem alkalmazható, mivel a védekezés olyan mértékben aránytalan volt.⁴⁵ A büntetőjogi felelősségnek egy a törvényben nem megkövetelt kategória hiányán alapuló megállapítása azonban ellenkezik a *nullum crimen sine lege* elvével. A helyzet rendezésére jogtechnikailag két megoldást tartok elképzelhetőnek: az egyik az, hogy a Btk. 29. § (1) bek. szabálya a szükségességet követően egészüljön ki azzal a szövegrésszel, hogy „és azzal arányos”. A másik pedig – és ez inkább tekintettel van más problémákra, nevezetesen a gondatlan sérelemokozás miatti felelősség negligálására –, hogy egy új (2) bekezdés írja elő azt, hogy „Aki a jogos védelem szükséges mértékét szándékosan túllépi, felelős ezért a cselekményért”.

Készítette: Mészáros Ádám

43 Belovics Ervin (2009): i. m. 124., 203. o.

44 BH, 2007/178.; BH, 2004/92.; BH, 2004/91.; BH, 1996/405.

45 BH, 1998/464.